

alföld-díjasok, 2019

TÉREY JÁNOS

Mindössze harminc éves volt, amikor 2000-ben Alföld-díjat kapott. Akkoriban az *Alföld* még nem közölte a főszerkesztői laudációt – így ma már nem utánkereshető az indoklás, viszont itt vannak velünk a '90-es évek tehetségéről, fölkészültségről és önálló hangról tanúskodó Térey-kötetei, valamint a díj évében napvilágot látott *Drezda februárban*. A lapban rendszeresen versekkel jelentkező, fiatal, de már műveivel magának nevet szerzett költőként ismerhettük akkoriban. Amivé a pálya a 21. században lett, az nem is biztos, hogy már látható volt az első tíz esztendő termését figyelemmel követve. Az első verses regény, a *Paulus* 2001-ben jelent meg, hogy aztán kövesse majd a *Protokoll* és *A Legkisebb Jégkorszak*, és mi szerencsések, akik olvashattuk s újraolvashatjuk ezeket a korszakos alkotásokat, meggyőztünk arról, hogy egy a romantikában gyökerező, a magyar irodalomban kiemelkedő népszerűsége sosem szertevő műfaj alkalmas lehet arra, hogy megérzékítsen és megértessen velünk valamit arról a helyi színekkel gazdagon festett, de globális folyamatokhoz kötött világunkról, melyben Jánosnak és nekünk élni adott. Invenciózus és nagyra törő művek ezek csakúgy, mint a színházi sikert is megélt drámaszövegei, karakteres alakokkal benépesítve, akikhez emlékezetes jelenetek és okulásra okot adó önelemzések kötődnek. Kiötlőjük egyszerre volt képes sűrű szövésű és sodró szövegeket létrehozni, melyben megszámlálhatatlanul sok nyelvi ötlet és kimunkált irodalmi-történelmi-művészettörténelmi utalás okozhat örömet annak az olvasónak, aki ha nem is Jánoshoz fogható eltökéltséggel, de hasonló meggyőződéssel híve az ember kulturális képződésének.

Úgy tudjuk, valaha eljátszott annak gondolatával, hogy építészmérnöknek tanuljon, aztán inkább a bölcsészkar mellett döntött, s lett a magyar irodalom egyik főépítész: a mondatok csiszoltságától a ciklusok és kötetek megformáltságán és a drámaszövegek klasszikus kompozícióin át a műveken átívelő szereplői sorsokig el nem téveszthető a rá jellemző koncepciózusság – és az a stílus, mely csak a legnagyobbakra jellemzően bármilyen műfajról legyen is szó, rögvést fölismerhető, de nem önismétlő, és sosem fáradt ahhoz, hogy új vizeken járjon. Azt, hogy mi kellett mindehhez az írói tehetségen túl a szerző oldaláról, csak megbecsülni tudhatom: szorgalom, munkabírás, lényeglátás, önbizalom és alázat, bátorság és hit. A megértés akarása, a szünni nem akaró kíváncsiság, a rutinnal meg nem elégedő attitűd – mondanám, hogy mindez éppúgy jellemző volt Jánosra magánemberként, mint íróként, de amit barátként megismekedésünk napjától mindig éreztem, az épp az volt, hogy számára ez a két szerep nem elválasztható. Nem félt bevallani írói tévedéseit, de volt benne kurázi nem belenyugodni azokba: a *Termann hagyományai* után hosszú éveken keresztül nyilatkozta, hogy költőként nincs igazán füle a prózához, hogy aztán a 2010-es években újra novelláskötetekkel jelentkezzen, majd megírja a *Káli boltakat*, ezt a még a szerző saját mércéjével mérve is fölöt-

több ambíciózus regényt, melyben az ismerős és a váratlan, a köznapi és az elemelt, az elit és a népszerű összjátéka alakítja a szöveg dinamikáját – Imre Lászlót, az életmű avatott értelmezőjét messzemenőig egyetértően idézve: „Térey ezúttal is olyat akar (és tud) mondani, ami minden szokványos és felszínes megoldástól eltér.”

Folyóiratunk nem lehet elég hálás azért a több mint negyedszázados kapcsolattért, amelyet János előbb szerzőként, majd rendezvényeink visszatérő vendégként, később az Alföld Alapítvány kuratóriumának tagjaként is ápolt szerkesztőségünkkel. Első verse a *Szétszóratás* után, de még *A természetes arrogancia* előtt 1992 júliusában jelent meg az *Alföldben*, címe így hangzik: *Szegény szívem*.

FODOR PÉTER

NÉMETH ZOLTÁN

Németh Zoltán költőként és irodalomtörténészként egyaránt kockázatvállaló szerző, kezdettől a határhelyzetekre történő rákérdezés, illetve a határsértés általi újraértés lehetőségei foglalkoztatják. Talamon Alfonz (2001), Parti Nagy Lajos (2006) és Tózsér Árpád (2011) monográfiusa, számos tanulmány-, kritika- és verseskötet szerzője, a Varsói Egyetem Magyar Tanszékének professzora, az *Irodalmi Szemle* szerkesztője, az *Alföldnek* pedig a 2000-es évek legelejétől állandó szerzője.

Első itt megjelent szövegei a nagy kritikavita utáni kínos csendbe érkeznek, a műfaj és a róla kialakult diskurzus fontos problémáira világítva rá. Az egyik közlemény a *Van-e magyar irodalomkritika?* című konferencia előadásait tartalmazó kiadványról fogalmaz meg éles hangú bírálatot, nem annyira az egyes írások teljesítményére, mint inkább a műfajjal kapcsolatos előfeltevésekre és a periférikusan kezelt problémákra koncentrálva (*Kritikus kritikások – Gondolatok a van-e magyar műkritika című kiadvány kapcsán*, 2000/4, 94–98.); a másik szöveg pedig az irodalomtudományi irányzatok kritikairási közelítésmódjainak lajstroma után az uralkodó beszédmódok által fenntartott hatalom természetét vizsgálja, amely az adott diskurzustérben mozgó kritikust is befolyásolja értékválasztási műveletei során (*Kritika és interpretáció – Egy utópia vázlat*, 2000/7, 80–92.). Németh Zoltán meglepő ajánlatot tesz ennek kezelésére: „Talán az lehetne egyfajta válasz a hatalom mindent betöltő aktivitására, úgy lehetne »mintegy megzavarni« a diszkurzust, a hatalom diszkurzusát, hogy tudatosan olyan kritikát, irodalmi szöveget írunk, amely ellentmond elveinknek, értékrendszerünknek.” (*Uo.*, 89.) Sőt, később még radikálisabb felvetéssel él: „Képzeljünk el egy szép, új világot, amely arra épül, hogy elhagyjuk a szerző(k) nevét. Egy az eddigiektől tökéletesen eltérő irodalmiság jöhetne létre.” (*Uo.*)

A Németh Zoltán irodalomtörténeti munkásságát ismerők talán ma már nem is lepődnek meg annyira ezen a radikális felvetésen, hiszen értekező prózáját éppúgy a pluralizmus és a kísérletezés jellemzi, mint költészetét. Elég csak *A posztmodern magyar irodalom hármaskönyve* (2012) című kötetét említenünk, amely vegyes fogadtatása ellenére is gyakran hivatkozott munka, vagy a néhány hónapja megjelent *Hálózatelmélet és irodalomtudomány* (2019) című tanulmánykötetet,

amely egy dinamikus fejlődő tudományterület belátásainak interdiszciplináris hozadékait igyekszik letapogatni.

A saját teoretikus belátások és a szépírói praxis közti szoros kapcsolatot jelzi, hogy a fent idézett javaslatok húsz év távlatából akár manifesztumként is értelmezhetők. Hiszen nem csak a közelítésmódok sokasága, a nézőpontváltások jellemzők erre az életműre, de Németh Zoltán második, *A perverzió méltósága* (2002) című kötetével a versekhez kapcsolódó szerzői funkció kiiktatását is megvalósította, ugyanis neve pusztán válogatóként, illetve az utószóhoz társítva jelent csak meg. Hogy miképp reagált a kritika? Alig született reflexió a Sade márki örökségét jelölt módon tovább vivő, az obszcenitás és a perverzió képeit az elviselhetetlenség fokozó, az elidegenítés retorikai lehetőségeit mozgósító könyvről, melynek elhanyagoltságára többen is utaltak már, az újrafelfedezés viszont még várat magára, pedig a magyar költészet történetének egyik legradikálisabb kísérletéről, megkerülhetetlen darabjáról van szó, amely a poszthumanista diskurzusok előtérbe kerülésével különösen fontos szerepet tehetne szert.

Az ezzel a vállalkozással kijelölt – bár már a debütáló könyvet, *A szem folyékony testét* olvasva is érzékelhető (2000) – program, az emberi létmódok határhelyezeteinek vizsgálata, a humánus szélsőértékeinek feltérképezése valamennyi azóta megjelent szépirodalmi munkájában központi probléma, miközben a nyelvhasználat, a forma, illetve a beszélői pozíciók és beszédmódok terén jelentős eltéréseket figyelhetünk meg.

Bár lírai szövegeit csak a 2000-es évek végén – számos recenzió közlése után – kezdte publikálni az *Alföldben*, az első hosszú költemény, a *Szozopoli anziksz* (2009/11, 59–62.) *Férfianyag* címen a *Boldogságtelep, vetélőgépben – Csáth szeretője* (2011) poétikai szempontból szokatlanul ható, mégis fontos darabja lett, s tíz éve versei is rendszeresen jelennek meg a folyóiratban, például a *Kunstkamera* (2014) és az *Állati férj* (2016) néhány fontos darabja ugyancsak itt látott napvilágot először. Bízom benne, hogy ezután, immár Alföld-díjasként továbbra is elsőként osztja majd meg felforgató, kockázatos és éppen ezért rendkívül izgalmas kísérletezéseinek eredményét a folyóirat olvasóival.

ÁFRA JÁNOS

BENGI LÁSZLÓ

Bengi László az alábbiakat írja legutóbbi *Alföld*-kritikájában (Szilágyi Zsófia *Az éretlen Kosztolányi* című kötetéről): „A szerző textológiai tudása rendre a Kosztolányi-novellák új kontextusát teremti meg. A szövegváltozatok szembesítése a könyvben mindenkor olyan példák révén történik, amikor módosul vagy összetettebbé válik a mű értelmezése. Kosztolányi és a vele kortárs szerzők munkáinak egymás mellé állítása szintén más távlatba képes helyezni akár a sokat olvasott szövegeket is. [...] Az új szempontokat kínáló kontextusok közül bizonyos értelemben kiemelkedik az irodalmi élet korabeli intézményrendszerének összefüggése.” Az idézetben ott rejlenek azok a kulcsfogalmak, amelyek nem véletlenül kel-

tették föl Bengi László figyelmét, hiszen ezek az ő irodalomtörténeti munkásságának is alapvető kellékei.

Mindenekelőtt szembeötlő a „textológiai tudás” dicsérete. Bengi műveiben számkra is példaértékűen mutatkozik meg, hogy a textológiai és filológiai precizitás, illetve keletkezéstörténeti vizsgálódás miként válik a mű befogadását megteremkenyítő, az olvasást elmélyítő tényezővé. Dolgozataiban valóban a „filológia” kifejezés eredeti körülírható értelmének igazságát leljük: a logosz iránti elköteleződés, a nyelv és a szavak alakjának és értelmének szeretete, a szövegszerűségben rejlő tudás és jelentés kibontása és magyarázata iránti szerény lelkesültség határozza meg írásos és előszóbeli megnyilatkozásait. A következő szavunk a „kontextus”, amely Benginél az olvasás egyik kulcskifejezése. A fenti idézetben ilyen kontextus mindenekelőtt a textológiai szintér, illetve az a jelenség, amikor a mű különböző szövegvariánsokban él egymás mellett. Mintha párhuzamos világok lennének ezek a változatok, mondhatnánk, de Bengi vizsgálódásaiban épp az az érdekes, hogy e párhuzamosságok egyben kölcsönhatások is, amelyek a művek keletkezés-, olvasás- és hatástörténetében érhetőek tetten. Bengi azt mutatja rendre ki, hogy milyen dimenziókapuk nyílnak egymásra ezekből a parallel szöveg univerzumokból.

Kontextus lehet továbbá az a szöveggörnyezet, amelyet más szerzők, kortársak különböző típusú írásai jelentenek. Bengi újabb kutatásaiban kiemelendő, ahogyan a fenti idézetben is szerepel, a korabeli intézményesség összefüggésrendszerre. Legutóbbi könyve, *Az irodalom színterei – Irodalom és sajtó összefüggésrendszere a 20. század első évtizedeiben*, ennek elsőrangú példája. Ahogyan Kálai Sándor fogalmaz a könyvről az *Alföldben* megjelent kritikájában: az irodalom színtereiben „a hangsúly az előbbiről átkerül az utóbbira, [...] a szerző arra keresi a választ, hogyan ragadható meg az irodalom működése a társadalmi térben”. Ebben a könyvben sem tagadja meg azonban a szerző elsődlegesnek mondható, az első könyvétől, a 2000-es *Az elbeszélés kihívásaitól* kezdve nyilvánvaló kutatási területét, Kosztolányi Dezső munkásságát, hiszen ezúttal is Kosztolányinak a korabeli nyilvánossághoz fűződő viszonya lesz az elemzések tulajdonképpeni tárgya.

Elemzésről, korábban valaminek *kimutatásáról* beszéltem, s laudációm végén nem tudom kihagyni azt a ziccert, amelyet Bengi László sajátos, a vegyészeti irányába tett tudományos vargabetűje jelent. Bármennyire is olcsó itt párhuzamot vonni, azt mondhatjuk, hogy a vegyi elemzés módszere nem áll túlzottan távol a szerző irodalomértelmező tevékenységétől – még akkor sem, ha nála a pozitivisták metódus mindig alapvetően hermeneutikai érdekeltségű, s laboratóriuma nem kémiai anyagoktól, hanem a vibráló szellemtől fénylik föl.

LAPIS JÓZSEF

Híreink

2019 tavaszán meghirdetett Határ pályázatunkra több mint félezer pályamű érkezett a szerkesztőséghez.

A díjazottak vers és próza kategóriában: 1. díj: Marno János, 2. díj: Kántor Péter, 3. díj: Závada Péter.

Esszé és tanulmány kategóriában: 1. díj: Kustár György, 2. díj: Bódi Katalin, 3. díj: Balogh Gergő, különdíj: Gazda Albert.

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Tipográfia: Kass János

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.